

A nyelvművelés időszerűsége

A nyelv **örökzöld** téma, a társadalom fejlődésével változik, és nagyon érzékeny a lelki rezdülésekre. Henri Bergson gondolata jut az ember eszébe, aki szerint a nyelvben nemcsak a jelenről van szó, hanem valamiképpen a múlt is velünk tart, folyamatosan létezik, belefolyik a jelenbe, és a jövőbe is beágyazódik. Mindig el kell tehát töprengeni azon, hogy korábban mit mondtunk, miként beszéltünk, mit mulasztottunk el. Így aztán – visszafelé nézve – semmi sem változatlan. Meg kellene változtatni a múltat is ahhoz, hogy a jelent alakíttassuk és a jövőt formálhassuk. Az intellektuális kényelem az, amely a nyelvvel kapcsolatban előbb-utóbb ideológiába torkollik, és azt kívánja, hogy ellentmondások helyett egyenes vonalú hatalmi összefüggéseket, logikus történéseket lássunk.

A nyelvről és lélekről beszélve Kosztolányi jut az ember eszébe, aki egykoron azon tűnődött, hogy mit is tükröz (árul el) a nyelv a beszélőkről, azok lelki alkatáról. Ezzel szemben a mai tudomány a nyelv és tudat összefüggéseiről szól, és azt a kérdést vizsgálja, *hogyan képeződik le* a „nyelvi rendszer” – beleértve eredetét és kialakulását – az egyéni nyelvhasználók fejében.¹ Magyarán – társadalomtól és egyéntől függetlennek – tartja a nyelvvel kapcsolatos dolgokat.

Kosztolányinál a beszéd, a közösség és a lelki alkat egyazon töről fakad, a mai tudományban viszont a nyelv és lélek kettévál, *két különböző entitássá*. Az időtlenség miatt a modern lélektan valójában nem ismeri a „lélek” fogalmát. Lélek alatt (helyett!) lelki jelenségekről beszél, azt vizsgálja, hogy a nyelvhasználók fejében milyen lelki jelenségek (észlelés, figyelem, emlékezet) játszanak szerepet a nyelv használata során. Más szóval: ahol mi (Kosztolányival) lelket látunk,

ott a modern tudomány (a „pszicholingvisztika”) megértést, produkciót, észlelést vél, valami időtlen tudásnak az elsajátítását látja.

Vajon közelebb jut-e ezzel a pszicholingvisztika a nyelv és lélek viszonyának a megértéséhez? Releváns kérdésekkel (a „lélekkel”) foglalkozik-e, avagy a *beszédtechnika különböző elemeivel*, nevezetesen, hogy milyen szerepe van a hallásnak, az emlékezetnek, a nyelvtannak ahhoz, amit a beszédből a lélek megragad?

Mindenféle magyarázat utólag újabb magyarázatra szorul. Minden megoldás csak a problémák egy részéről ad számot. Ahogyan a tudat (és öntudat) csak valamilyen közös (társadalmi) lét terméke, a nyelv és lélek is egyazon közösségi lét eredménye (tükörképe). **Az ember a legfőbb értékeket – Isten, lélek, nemzet, haza, család, szabadság, igazságosság, jószág – maga teremti meg saját maga számára. Szívén viseli ezeket az elvonatkoztatásokat, sajátjaként ragaszkodik hozzájuk, mint ahogyan saját ember voltához. Ez a ragaszkodás a feltétele társadalmiságának, a közösségi kapcsolatoknak, amelyek csak addig léteznek, amíg vannak emberek, akik hisznek a közösségteremtő értékekben, és részt vesznek ezeknek a képzeteknek, fogalmaknak, érzéseknek a megteremtésében és átörökítésében.** Ezek a fogalmak és a hozzájuk tapadó képzetek azért képviselnek nagy értéket az ember számára, mert közösségi alkotás eredményei, amelyek létrehozásában és fenntartásában a közösség tagjai egyaránt részt vesznek.²

A jelen helyzetre jellemző egyik problémára utalva: a hivatalos ideológia szerint a bevándorlást támogató politika az alacsony termékenység következtében előállt helyzetet lenne hivatott

¹ Pléh Csaba: Pázmány 2020. Nyelv és tudat. In: <http://plehcsaba.eu/index.php/aktualis-kurzusok/pazmany-2020-nyelv-es-tudat/49-aktualis-kurzusok-olvasmanyok/511-lelek-es-nyelv.html>

² Hódi Sándor: *A nemzeti identitás zavarai*. Társadalomtudományi sorozat. Fórum Könyvkiadó, Újvidék

„orvosolni”. Ezzel a törekvéssel (és magával a migrációval) kapcsolatban azonban fölmerül egy alapvető kérdés. Érdemes-e (észszerű-e?) az Európára jellemző elöregedést és népességcsökkenést más kontinensekről származó, másként szocializálódott fiatal bevándorlókkal ellensúlyozni? Köztudott, hogy a migrációval – és a demográfiai probléma kezelésével – kapcsolatban Magyarország például más véleményen van, mint Európa vezetői. Annak ellenére, hogy Magyarország esetében a termékenység következtében előállt negatív demográfiai helyzet következményei még súlyosabbak. Trianont (és a drasztikus népességfogyást) ugyanis elsősorban – jogilag és politikailag – csak igen kedvező demográfiai folyamatokkal lehetne valahogyan orvosolni, ugyanakkor ezzel ellentétes folyamatoknak (történéseknek) vagyunk tanúi. A határon túli magyar térségek nemcsak demográfiai válságban vannak, de népességmegtartó erejük is válságos. A demográfiai válsághoz kétségtelenül hozzájárul az elvándorlás és a halandóság, de ezek a folyamatok alapvetően nem magyarázzák a termékenység hiányát.

Könnyű kiszámolni, hogy az érintett európai országok népességének, köztük a magyaroknak a lélekszáma nagyjából 60 év alatt a felénél is kevesebbre csökken. Eltekintve attól, hogy ez súlyosabb vérvesztés, mint amit egy-egy ország bármelyik eddigi háborúban elszenvedett, a társadalom gazdasági életének a fenntartása – a lakosság elöregedése, a munkaerő hiánya, a nyugdíjrendszer összeomlása következtében – is válságba kerül. Ugyanakkor ez a drámai folyamat az egyén szempontjából alig észrevehető, hiszen a népesség száma és összetétele nem egyik napról a másikra változik meg. A folyamat – a személyes élet menetéhez viszonyítva – viszonylag lassú, lépésről lépésre halad, a népességfogyás és -öregedés csak néhány generáció után szembetűnő.

Tulajdonképpen ez a *racionális kritika a közösségi lét titka*. A közösségen belül ez lenne különben az értelmiségi lét értelme és célja. Ennélfogva a hipotézisek (aggályok, elméletek, kritikai észrevételek) megfogalmazóinak a közösségben fontos szerepük, funkciójuk van. A vitákban, amelyekben meg kell védeniük saját állításait, meg kell védeniük a hipotézisüket (okfejtésüket)

a jogos vagy téves bírálatokkal szemben, amelyek ha módosítások nélkül nem is védhetők meg, semmiképpen sem szabad, hogy kiállásuk, érvelésük saját igazuk, elveik, gondolataik mellett saját életükbe kerüljön. A társadalmi vita, a kritika manapság, sajnos, mind kevésbé látja el ezt a szerepét, amennyiben a kritikai gondolkodókat megfélemlítjük, megbüntetjük, fizikailag megsemmisítjük. Ha a racionális kritika bevált módszerré válna, elvileg mindenféle társadalmi erőszak feleslegessé válna. Az erőszaknak az ész, a kritikai gondolkodás, a meggyőzés kellene hogy legyen az egyedüli alternatívája. Vonatkozik ez a nyelvvédelemre is. A számítógépes világháló megjelenése, az informatikai forradalom betörése révén a tömegkommunikációról, médiáról, az igazságról vallott felfogásunk is jelentősen megváltozik.

Társadalmi, lelki és nyelvi változások

Napjainkban egyre inkább „hazuggá” válik a közbeszéd. Érdemi vita helyett olyan fogalmakat, fordulatokat, nyelvi paneleket ismételtetnek az emberek, amelyekkel a média árasztja el őket. Mondhatnánk, hogy a tájékoztatás egyre inkább a valós problémák elfedését szolgálja, nem pedig a valós helyzet tisztázását. Korunk egyik kulcsproblémája, hogy a *nagyarányú népességmozgás kezelhetetlen konfliktusokhoz vezet*.

A népek történelmi tapasztalataik során a valóságot másként és másként ismerik meg. Az anyanyelvük ennek a tapasztalatnak, ismerethalmaznak hű tükörképe. Az előállt helyzeteket is másként látjuk, másként éljük meg. A nyelvtanulással kapcsolatban az az általános tapasztalat, hogy mikor idegen nyelven társalgunk, bármilyen jók is legyünk benne, egy idő után elkövetkezik az a pont, amikor nemhogy javulna a teljesítményünk, hanem inkább romlik. Ez az oka annak, hogy az idegen nyelvek használatába belefáradunk, az anyanyelvünkébe – legalábbis Kosztolányi szerint – soha. Ez a lélek nyelve, az „öszön nyelve”, míg az összes többi nyelvet az „értelmünkkel” tanuljuk meg. Lassan azonban az anyanyelvének a használatába is belefárad az ember. Nemcsak a nagyarányú migráció miatt, hanem az internet- és számítógép-használat is

befolyásolja az emberek fogalmait, szövegalkotási stratégiáit. Amíg az idegen hatás a fogalomhasználatra, addig az internet- és számítógéphasználat a tempóra, az artikulációs pontatlanságokra, a hangképzési rendellenességekre, a hangsúlyozási hibákra, a szókincs minőségi és mennyiségi összetételének hiányosságaira vonatkozik.

Nem óhajtok itt a fogalmazási képesség alakulásával, a szövegtani ismeretek pontosságával, a tudásszint változásával stb. foglalkozni, közismert azonban, hogy az újabb generációk gyenge eredményeket mutatnak. Itt csak mellékesen szerettem volna utalni arra, hogy számos oknál fogva milyen mértékben változik meg a nyelv és az írástudás az életkörülmények változása során. A fiatalok nyelvi kifejezőképességét nagymértékben befolyásolja a nagyarányú népességkeveredés, továbbá az a körülmény, hogy

mennyi időt töltenek a számítógép előtt, valamint az, hogy milyen intenzitással használják a csevegő fórumokat.

Egy nemzetközi kutatás szerint 10-ből 7 ember már áldozatul esett a világhálón leselkedő veszélyek valamelyikének. A „feketelista” első helyén a kérértlen internetes kapcsolatfelvétel szerepel, a megkérdezettek 43 százaléka szembesült már ilyen helyzettel. A második legtöbbször előforduló veszély a rosszindulatú, gonosz bánásmód, ezt követi a trollkodás, a kérértlen szexuális tartalmú üzenet, végül az online zaklatás zárja a sort. Minden második ember aggódik az online veszélyek miatt. **A digitalizáció olyan változást jelent az életben, amely túlmutat minden korábbi nagy változáson.** Az internet előnyei mellett azonban kevesebb szó esik annak káros tartalmairól, az erkölcsi, nyelvi és szellemi fejlődésre veszedelmes tartalmú weboldalakról.

Magyar nyelv – Anyanyelv